

Звичай когутання на Західній Волині та Поліссі

Тетяна ШЕМБЕРКО, Олекса ОШУРКЕВИЧ

Незважаючи на швидкі темпи глобалізації, яка нещадно нівелює і нищить народну культуру, сучасні записи календарно-обрядових звичаїв дозволяють нам говорити про надзвичайну живучість фольклорної традиції в Україні, ще багатой архаїчними та рідкісними регіональними обрядово-звичаєвими явищами. До них належать і звичай кугутати (когутати, кугітати, кугитати, кугуйтувати, кугуйтати), під час якого виконували різдвяно-новорічні пісні, що іноді містили вигуки: Куги, куги!; Кугу-гу!; Кугу-й-гу!; Кугу-гу!

До недавнього часу цей цікавий різновид щедрування побутовав на теренах Західної Волині, зокрема в селах Привітне Локачинського району, Скриголово, Бережанка, Сенквичівка Горохівського району, в селі Поромів Іваничівського району Волинської області, а також в селі Грицеволя Радехівського району Львівської області. Крім того, кугутання виявлено в сусідньому етнографічному регіоні Західного Полісся, зокрема в райцентрі Шацьк, селах Світязь, Затишшя, Підманеве Любомльського району Волинської області.

На Горохівщині «кугутали» напередодні Нового року лише хлопці, а щедрували дівчата. Зафіксовані відомості про ототожнення обряду кугутання зі щедруванням. Так, місцева жителька М. Квасниця з села Грицеволя на Радехівщині згадує: «На Бугатий вечір худили когутати, співати щидрівку». Дотримуючись традиційного етикету, парубки «стукали в гукно, питали, чи мона кугуйтати, та й співали» (О. Герасим'юк, село Бережанка).

Фольклорні тексти «кугутання» тематично акумулювали основні мотиви віншувань і «посівалок». Тому у них, як правило, домінують побажання хорошого врожаю, достатку.

№ 1. Кугутання з Поромова

Ще до новорічних свят було днів та днів,
а вже матери казали дітям:

– Скоро хлопці наші підуть кугутати...

Ходили кугутати хлопці, а дівчата ходили
з Миланкою. І от перед Новим роком, на
Богатий вечур, кілька хлопців-подростків
збиралися, приходили под окно:

– Пане-господаре, дозвольте закугутати!

– Кугутайте!

Хлопці заходили в хату або ставали под
окном – і кугичуть:

Ку-гу-гу, на новее літо
Роди, Боже, жито, ку-гу-гу,
Жито і пшеницю, ку-гу-гу,
Всякую пашницю, ку-гу-гу.
Панна Маріянна, ку-гу-гу,
На престолі стояла, ку-гу-гу,
Три крижечки тримала, ку-гу-гу,
А читверте кропивце, ку-гу-гу,

А п'ятоє кадилце, ку-гу-гу.

Кадігеся, люди, ку-гу-гу,

Хто в тій церкві буде, ку-гу-гу.

Старшій й малий, ку-гу-гу,

Всі люди добрий, ку-гу-гу.

Богу свічку ставте, ку-гу-гу,

А нам калач дайте, ку-гу-гу.

Як не дасте калача, ку-гу-гу,

То виведем рогача, ку-гу-гу.

Будим у рік трубити, ку-гу-гу,

Волом на хліб робити.

Після того хлопці поздоровляли хазяїв:

– Поздравляйм вас з Новим роком! Дай
Бог той рік провести й другого ще кращого
дождати!

Господар обдаровував: кому що дадуть –
пирого, гроші.

*Зап. О. Ошуркевич 16 червня 1988 р. у селі Поромів
Іваничівського р-ну Волинської обл. від Сови Марії
Прокопівни, 1929 р. н., освіта – 4 класи.*

№ 2. Васильова мати пішла поїдати

Васильова мати
Пішла поїдати
Пирогів – паляниць.
На новеє літо,
Роди, Боже, жито, пшеницю.

Зап. Т. Шемберко 4 березня 2007 р. в селі Привітне Локачинського р-ну Волинської обл. від Калинюшко Марії Степанівни, яка народилася 1927 р. в селі Свинюхи Локачинського р-ну Волинської обл., освіта 5 класів.

№ 3. Васильова мати йшла кугітати

Васильова мати
Йшла кугітати.
Святий вечур, добрий вечір.
Пішла кугітати,
Пирогів-паляниць собирать.

Зап. Т. Шемберко 4 березня 2007 р. в селі Привітне Локачинського р-ну Волинської обл. від Турук Мотрі Григорівни, яка народилася 1927 р. в селі Свинюхи Локачинського р-ну Волинської обл., освіта 6 класів.

№ 4. Куги, куги, кугича

Пирибирались на «діда» (кужуха навивуріт пирививргтали, якусь маску, палку в руки). «Діда», «чорта» рубили, роги чіпляли. А маски рубили знайте з чого? Зи шкури говечої, тільки вочі прурізали і губи. Шерстю наверх. І «куза» була. Дівчина вдягала хустку, довгу широку спідницю. Циган і циганка були. Всьо худила, всім вуружила. Жида ни було... Приходили ду хати і кугитали, вуружили, дуріли.

13 числа худили на Богатий вечир перебиранці. Дівчата, хлопці перебирались. Хлопці приходили ду дівчат, страхали. Худили пусилі. Більша часть на роздорожжі, то там збирались всі. А ду хатів худили на Богатий вечир. Кугитали. Завтра буди Новий рік, а нині йдуть ввечери до хати, під вікна співати. Хлопці кугитали.

Куги, куги, кугича.
Винисіть нам калача.
Винисіть нам курку,
Зробим в вікні дзюрку.
Винисіть нам кобасу,
Сіни й хату рознису.

Зап. Т. Шемберко 11 сертня 2007 р. в місті Горохів Волинської обл. від Павлюк Галини Корнійвни, яка народилася 1931 р. в селі Скриголово Горохівського р-ну Волинської обл., освіта 10 класів.

№ 5. Кугу-гу, мій дідуно!

Під час вечери ложку куті кидали дугури. Кілько прилишне зирнят, стилько буде кіп

на полі. Дівчата худили щидрувати, а хлопці – кугуйтувати. Стукали в гукно, питали, чи мона кугуйтати та й співали.

Кугу-гу, мій дідуно!
Кугу-гу, мій квітуно!
Як не дасте ковбасу,
Стіни й хату рознесу.
Як не дасте кишки,
То рознесу до кришки.
Як не дасте пируга,
Візьму бика за рога.
В ріг буду трубити,
Волом буду робити,
В хлів заганяти,
Хвостом підганяти.
Кугу, кугу!
Винести по пирогу!

Зап. Т. Шемберко 26 травня 2007 р. в селі Бережанка Горохівського р-ну Волинської обл. від Герасим'юк Ольги Василівни, 1925 р. н., освіта – 4 класи польської школи.

№ 6. Кугу-й-ту, мій дідуно!

Кугу-й-ту, мій дідуно!
Кугу-гу, мій квітуно!
Батько казали,
Щоб я не барився!
Мати казала,
Щоб дали кусок сала!
Ку-й-ту, мій дідуно!
Кугу-гу, мій квітуно!

Зап. Т. Шемберко 26 травня 2007 р. в селі Бережанка Горохівського р-ну Волинської обл. від Герасим'юк Ольги Василівни, 1925 р. н., освіта – 4 класи польської школи.

№ 7. Василева мати пішла когутати

На Бугатий вечир худили «когутати», співати щидрівку.

Василева мати
Пішла когутати:
На новеє літо
Роди, Боже, жито.
Жито, пшеницю,
Всяку пашницю.
З того колосочка
Буде вина бочка.
А дай, мати, калача,
Бо виведу рогача.
Я виведу на моріг,
Виб'ю йому правий ріг.
Рогом буду трубити,
Волом буду робити.
Гоп-стоі, волоньку,
На крутую гороньку.
На крутіі гороньці
Божа Мати стояла,
Дитя в руках тримала.
Щедрий вечір!

Зап. Т. Шемберко 25 лютого 2006 р. в селі Грицеволі Радехівського р-ну Львівської обл. від Квасниці Марії Харитонівни, яка народилася 1927 року на хуторі Дубовиця Радехівського р-ну Львівської обл., освіта – 4 класи.

№ 8. Васильова мати пошла кугитати

Васильова мати
Пошла кугитати,
Соли-хліба
Дуставати.
З колосочка –
Життя бочка.
Роди, Боже, житце,
На новеє літце.
Споду коренисте,
Зверху ядернисте.
Гусьом полова,
Бидлови солома,
Господарови ядро,
Господини все добро.

Приказували:

Гу-гу-гу...
Дайте ковбасу,
Я до Бога понесу.
Як Бог не прийме,
Я назад принесу.

Дай тобі, Боже,
Пива наварити,
Синів поженити,
Горілки нагнати,
Дочки замуж дати.

«Перед Новим роком, на Богатий вечір, пуд вікнами людей діти «кугитали». За те господарі давали їм пироги, ковбасу» (А. П. Цвид).

Зап. О. Ошуркевич 4 липня 1981 р. у селі Світязь Любомльського р-ну Волинської обл. від Цвид Агафії Петрівни, 1919 р. н. і Цвид Соломії Сергіївни, 1925 р. н., освіта – 6 класів.

№ 9. Ластувонька щибитала

Ластувонька щибитала,
До віконця припадала,
До віконця припадала,
Господарка пробуджала.
– Устань й устань, господарку,
Бижи собі по підварку.
По підварці Господь ходить,
В правій руці свічу носить,
Кладе житце у три ради,
А пшеничку у чотири,
А ячмени – у дванадцять,
Господарку добрандцять.

Вечери, перед Новим роком, малі хлопці й дівчата збиралися:
– Йдемо кугитати!

А потім зверталися до хазяїв:

– Позвольте закугитати!

То – під вікном або заходили в хату.
В кінці прощалися:

– Бувай, пане господару,
сам з собою,
З свею жоною,
своїми дитками!
Суди, Боже,
Нового року дуждати!

Зап. О. Ошуркевич 20 липня 1985 р. у селищі Шацьк Любомльського р-ну Волинської обл. від Гірич Кулини Яківни, 1917 р. н., без освіти.

№ 10. Ку-гу, ку-гу, дайте тоє, шо на рогу

Ку-гу, ку-гу,
Дайте тоє, шо на рогу.
Дайте солонини,
Щоб родилися свини.
Дайте ковбасу,
То до Бога понесу.
Як Бог не прийме,
То назад принесу.

Богатий, богатий,
Позволь когутати,
Свий дом розвеселити.

І кугутали... То перед Новим роком, пуд окном.

Зап. О. Ошуркевич 22 липня 1985 р. у селі Затишшя Любомльського р-ну Волинської обл. від Бакун Марти Петрівни, 1910 р. н., без освіти.

№ 11. Кугитали малі діти

В нас щедрували дорослі і діти. Кугитали малі діти – дівчата і хлопці. По двоє, троє...

– Поздоровляєм тебе, дядечко,
з Новим рочком,
з Васильочком!

Співали «Васильова мати пушла кугитати». Їм щось давали. Ше приказували діти:

Ку-гу, ку-гу,
Дайте те, що на рогу,
Або, дядейко, – ковбасу.
Я до Бога понесу.
Як Бог не прийме,
Я назад принесу.
Бувай, пане, здоровий!
Суди, Боже,
На другий рік дуждати!

Зап. О. Ошуркевич 23 липня 1985 р. у селі Підманове Любомльського р-ну Волинської обл. від Цвид Уляни Тимофіївни, 1924 р. н., початкова освіта.